

ÈTICA I TELEVISIÓ INFORMATIVA. ANÀLISI COMPARATIVA DE NOU CODIS DEONTOLÒGICS D'INTERÈS MUNDIAL

SALVADOR ALSIUS I CLAVERA

Sinopsi

Compilació i comparació dels codis deontològics de cadenes i corporacions televisives de diferents països: els Estats Units (ABC, CBS i NBC), el Canadà (SRC/CBC), la Gran Bretanya (BBC i ITC), Itàlia (RAI), el Brasil (ABERT) i el Japó (NAB). L'estudi s'inscriu en una línia d'investigació que parteix del postulat que els codis deontològics contenen una part substancial dels valors i de les normes ètiques vigents per a la professió periodística. La metodologia seguida és la pròpia del dret comparat: s'ha elaborat un tesaurus que comprèn, amb ànim d'exhaustivitat, els diferents ítems que constitueixen el bagatge de problemes ètics que es plantegen en l'exercici del periodisme en general i, més particularment, en els mitjans audiovisuals. Per a cada ítem es presenta una exposició de l'estat de la qüestió sobre la matèria i, a continuació, es fan la relació i la comparació de les normes que hi ha establertes als diferents codis que constitueixen el corpus de la investigació. Aquesta tasca analítica és flanquejada per una reflexió teòrica sobre les bases de l'ètica periodística i s'alimenta també de l'experiència personal de l'autor de la tesi en el camp de la informació televisiva.

Pretensió d'utilitat social

En dos sentits:

— Hi ha *demanda social d'ètica a)* posada de manifest d'una manera especial arran dels fets d'Alcàsser (gener de 1993); i *b)* amb múltiples interpel·lacions que els ciutadans fan als periodistes i als gestors dels mitjans (sobre els continguts que aquests vehiculen, però també sobre els seus comportaments individuals i col·lectius).

— Amb l'ànim d'*aportar uns materials, unes dades i uns criteris* que puguin servir per a alimentar la reflexió i l'establiment de criteris deon-

tològics a propòsit dels mil i un problemes que contínuament es van plantejant.

Per què cal estudiar els codis

Els codis deontològics són documents que *presumiblement contenen una part substancial del bagatge ètic* amb què actuen o amb què es creu que haurien d'actuar els mitjans de comunicació i es presten a una aproximació de caràcter empíric. Són una matèria tangible: poden ser inventariats, buidats, i, en definitiva, *són susceptibles de ser sotmesos a un mètode analític* amb certes garanties científiques: el mètode comparatiu, que és —per dir-ho així— homologat pels especialistes en metodologia de les ciències socials.

Precedents

Com s'explica a la introducció de la tesi, l'estudi dels codis deontològics representa *una de les línies de recerca més clares obertes pels especialistes* en els darrers anys.

N'existeixen diferents compilacions (Nordesnstreng, Jones, Barroso) que introdueixen un ànim comparatiu i que estan clarament orientades cap a l'establiment d'uns valors predominants, així com dels sistemes de normes de conducta que estan ben assentades a l'univers mediàtic.

Però no hi ha, en canvi, estudis amplis (en el sentit que se'ls pugui atribuir un àmbit universal) *sobre els codis deontològics propis i específics de la televisió informativa.*

Ingredients

— *Anàlisi sistemàtica dels codis deontològics de televisions de tot el món.* Però aquesta tasca analítica s'ha fet acompanyada o embolcallada amb dos ingredients que tenen un paper remarcable en el conjunt.

— *Reflexió teòrica, amb aportacions manllevades de la filosofia de la moral.*

— *La pròpia experiència professional.*

Codis analitzats

— ABC, CBS, NBC (corresponents a les grans *networks* dels Estats Units, de titularitat privada).

— El de la CBC (Canadian Broadcasting Corporation) o SRC (Société Radio-Canada), de titularitat pública.

— Dos de la Gran Bretanya (el de la BBC, pública, i el de la ITC, que és una comissió de control d'una xarxa de televisions privades entre els quals es compta la ITV).

— El d'una cadena d'emissores japoneses de caràcter comercial (aplegades amb el nom de National Association of Broadcasters).

— Una altra xarxa comercial del Brasil, l'ABERT (Associació Brasileira d'Emissores de Ràdio i Televisió).

— Un parell de documents de la RAI, la radiotelevisió pública italiana, que, malgrat no estar estructurats com un codi deontològic, tenen uns continguts que en alguns aspectes presenten un cert caràcter normatiu.

Per què aquests nou? Doncs per una raó molt senzilla. Són tots els que s'han pogut trobar. Vaig fer la tasca de recerca sota l'aixopluc del Gabinet d'Estudis de la Corporació Catalana de Ràdio i Televisió. Des d'allà es va fer un ampli *survey* a cadenes de televisió i a corporacions televisives de tot el món. I entre els materials rebuts vaig seleccionar els que per la seva estructura i pels seus continguts podien ser considerats com a codis.

Metodologia

La metodologia feta servir s'emmarca en el que els investigadors de les ciències socials solen anomenar *mètode comparatiu*. Però defuig les temptacions quantitatives. Els codis tenen estructures prou diferents per a fer impensable qualsevol sistema d'anàlisi i de comparació basat en la comptabilitat d'unitats massa petites d'anàlisi.

En aquest sentit, la metodologia s'aproxima més aviat a la que és *pròpia del dret comparat*. Evidentment, els codis deontològics no són lleis —en el sentit que no tenen el mateix origen parlamentari que tenen les lleis ni la mateixa força jurídica—, però s'assemblen a les lleis pel que fa a la seva estructura articulada.

El que s'ha fet, doncs, és, com sol fer el dret comparat, construir un *thesaurus*, un sistema de classificació temàtica, que vol servir d'esquelet de la tasca comparativa.

El tesaurus

Cada ítem es pot considerar com una recerca independent. Sobre cada tema es plantegen uns interrogants, es procedeix a comprovar què en diuen els codis i s'arriba a unes conclusions determinades: d'això se'n parla, d'això altre no se'n parla; d'això només se'n fa esment en uns aspectes determinats...

L'objectiu de l'anàlisi feta és doble:

— D'una banda, una *suma de tots els aspectes considerats en els diferents codis*, amb el convenciment que en el seu conjunt aquests codis susciten la major part de temes o de qüestions deontològics que es plantegen al periodisme televisiu.

— D'una altra, establir *comparacions entre codis o grups de codis*. Quan dic «grups de codis», em refereixo a dos criteris d'aplegament: el que és donat per les *zones geopolítiques* i el que és donat pel *caràcter públic o privat de les empreses*. Aquest darrer permet formular unes hipòtesis més sòlides que el primer. És a dir, podem imaginar-nos —i es comprova que és així— que les televisions de titularitat pública mantenen criteris deontològics relativament homogenis en alguns temes i que els codis de les empreses privades també tenen trets comuns. Però és més problemàtic plantejar hipòtesis relatives, posem per cas, als codis nord-americans, o als anglosaxons, o als sud-americans, atesa la composició del corpus de treball. És evident que, per exemple, el codi brasiler usat —un document d'unes poques pàgines— no el podem considerar representatiu de la deontologia periodística del Brasil, i menys encara de la de l'Amèrica Llatina.

En qualsevol cas, tant per a fer la suma com per a fer la comparació, hi ha dos nivells a tenir en compte: el dels *valors ètics predominants* i el de les *normes concretes que es plantegen*. Per això el tesaurus s'ha construït atenent aquests dos nivells, que funcionen com una doble articulació.

Com deia, aquests quatre principis articulen el tesaurus, l'eina metodològica bàsica d'aquesta tesi. El mateix fet de formular-los ja és per si sol una hipòtesi de treball. Si es demostra que el tesaurus aconsegueix la seva funció de contenir la gran majoria de les qüestions deontològiques (per no dir totes), queda implícitament demostrat que, efectivament, aquests quatre principis funcionen com a base i fonament de l'ètica periodística.

TESAURUS

Principi de veritat

Cura i rigor

- Precisió i exactitud.
- Tria, esment i fiabilitat de les fonts.
- Contextualització i aprofundiment de la informació.
- Difamació i libel.
- Rectificacions.

Neutralitat valorant

- Separació d'informació i opinió.
- Selecció de les notícies i criteris d'inclusió.
- Formes de presentació.

Procediments discursius audiovisuals

- Enregistrament.
- Selecció i ordenació d'imatges i de so.
- Estructura i gèneres informatius.
- Elements espuris: músiques i gràfics.

Recreacions i falsejaments

- Elements de ficció i escenificacions.
- Realimentació per presència d'informadors.

Procediments enganyosos en l'obtenció de la informació

- Anonimat i disfresses.
- Càmeres ocultes i enregistraments subrepticis.

Plagiarisme

Principi de justícia

Imparcialitat

- Inclusió dels diferents punts de vista.

- Dret de rèplica.
- Quotes polítiques.

Tractament de grups socials desfavorits

Presumpció d'innocència

Principi de llibertat

Condicionaments externs

- Control del poder polític.
- Servituds comercials.
- Unes altres formes de control.

Relacions amb les fonts

- Subministrament d'informació.
- Pagaments als implicats.
- Condicions imposades i drets de les fonts.
- Secret professional.

Conflictes d'interessos

- Interessos empresarials.
- Interessos particulars dels periodistes.

Principi de responsabilitat

Primacia de la vida i de la seguretat de les persones

- Prioritat de l'ajut humanitari.
- Seguretat nacional.
- Terrorisme.

Privacitat

- Invasió de la intimitat.
- Protecció dels menors.
- Dret a la pròpia imatge.

— Dolor i sofriment.

— Suïcidi.

Matèries d'especial sensibilitat social

— Incitació a la violència i a unes altres conductes antisocials.

— Mal gust.